

OLAT-UL HOTINULUI ÎN CONTEXTUL POLITICII MARILOR PUTERI (1715-1741)**Igor BERCU***Catedra Istorie Universală*

At the beginning of the XVIII century the destiny of Moldova was marked by a new territorial rape effectuated by the Ottoman Empire. First the Hotin fortress and shortly after that the cohole region formed a new administrative and territorial unit directly subjected to the Ottoman Empire. The geographical placement of Hotin district placed in "the Islam House" had a great impact on the events taking place in this space.

In the study below we have attempted to prove that the political circumstances also generated certain demographic processes with obvious repercussions on the economic evolution.

Along the same line we have insisted to demonstrate that the rulers of the country did their utmost to obtain the status quo on the region although Moldova was under the suzerainty of the Ottoman Empire.

Începutul secolului al XVIII-lea a marcat o nouă etapă a diplomației românești, după ce principatul Transilvaniei a fost inclus în hotarele Imperiului Habsburgic, iar în Țara Moldovei și în Țara Românească au fost instituite regimurile turco-fanariote. Efectele acțiunilor întreprinse de noua conjunctură politică nu au întârziat să se manifeste și asupra evoluției ținutului Hotin.

În acest studiu ne-am propus să elucidăm diverse aspecte din istoricul *olat*-ului Hotin în contextul politicii promovate de marile puteri, ale căror interese geostrategice s-au ciocnit la acel moment în zona respectivă: Imperiul Otoman, Imperiului Habsburgic și Rusia țaristă. Cadrul cronologic al cercetării efectuate se încadrează în limitele anilor: 1715, când ținutul Hotin a fost transformat în *pașa-lâc*, și 1741, când din nou, după o scurtă perioadă de includere în hotarele sale firești ale Țării Moldovei, acesta este retransformat în *pașa-lâc* otoman.

Drept bază izvoristică ne-au servit numeroase izvoare interne și externe: documente [1], colecții de documente [2], cataloage de documente [3], cronică și letopisețe [4], surse narative [5].

În istoriografia de specialitate acest subiect și-a găsit reflectare în lucrările mai multor autori: I.Nistor [6], Al.Potlog [7], M.Popescu [8], L.Bota [9], V.Lungu [10], V.Ciobanu [11], I.Chirtoagă [12], Al.Husar [13], I.Gumenâi [14].

Către anul 1715 atât cetatea Hotinului, cât și întreg ținutul, au format o nouă unitate administrativ-teritorială supusă direct Porții Otomane. Acest fapt a afectat direct situația politică din zonă și a generat anumite procese de ordin politic, economic, social și demografic care s-au derulat aici pe parcurs.

Războiul ruso-turc din 1711, evenimentele ce au urmat tratatelor dintre părți până la semnarea tratatului de la Edirne (Adrianopole, 24 iunie 1713), prin care pentru un timp se pune capăt ostilităților dintre Imperiul Otoman și Rusia țaristă, provocau mari pierderi, creând o situație de nesiguranță în rândurile populației de la hotarele nord-estice ale Țării Moldovei. Ca rezultat, în timpul ostilităților militare, locuitorii ținutului Hotin treceau hotarele Poloniei sau se refugiau în munți [15].

Noua realitate a determinat schimbarea substanțială a configurației politice în această regiune. Încălcând prevederile vechilor tratate, încheiate de Poartă cu Polonia, inclusiv ale tratatului de la Karlowitz (16/26 ianuarie 1699) [16], otomanii anexează cetatea Hotin. Pentru a înfăptui o administrare mai eficientă și a beneficia de bogățiile teritoriului nou-anexat, administrația otomană efectuează descrierea topografică a ținutului și hotărnicirea lui. Măsurile întreprinse la acea dată de Imperiul Otoman urmăreau, probabil, realizarea mai multor obiective strategice. În primul rând, fortificarea Hotinului și crearea unei noi unități administrativ-teritoriale otomane în partea de nord a Țării Moldovei. Astfel se strâneau cleștele semilunii în jurul acestui principat, fapt ce înlesnea controlul militar al Porții față de Țara Moldovei; totodată, această măsură avea menirea de a preîntâmpina pe viitor un posibil caz de detașare a țării din sistemul politic otoman. Cel de-al doilea scop pe care l-au urmărit, probabil, demnitarilor de la Constantinopol efectuând fortificarea acestui punct strategic de maximă importanță și instalând în el o garnizoană puternică, a fost de a împiedica influența Rusiei țariste în Polonia și de a evita o eventuală colaborare militară ruso-polonă împotriva Imperiului Otoman [17].

Realizând scopurile propuse, administrația Porții s-a dovedit a fi pusă în fața unor probleme care necesitau soluționare cât mai rapidă. Una din ele ținea de reglementarea hotarelor *kaza*-lei¹ Hotin. Potrivit Cronicii Ghiculeștilor de la 1715, în conformitate cu *fermân*-ul² imperial, „Nicolae Vodă a orînduit doi boieri care cunoșteau hotarele și, orînduind și pașa cîteva agale, au stabilit hotarele ținutului Hotin, precum se văd și pînă astăzi. De atunci a pierdut țara acest ținut cu tot venitul lui, fără însă ca haraciul țării să scadă cu ceva” [18]. După ce ținutul Hotinului a fost transformat în *olat*³, conform unui fragment dintr-un *defter*⁴ turcesc păstrat în Biblioteca Națională din Sofia, el cuprindea circa 93 de sate [19]. Este semnificativ faptul că din acestea cca 74 de sate erau părăsite sau ruinate [20]. Înfrângerea țarului Petru I la Stănilești, retragerea oștirilor ruse și plecarea domnului Dimitrie Cantemir în Rusia, intervențiile militare ale polonezilor și suedezilor în nordul Țării Moldovei i-au determinat nu doar pe boieri, dar și pe țărani să părăsească în masă acest teritoriu. După ce a fost efectuată, la 5 iunie 1716, inventarierea [21], satele ținutului Hotin au fost date în supraveghere diferitelor persoane fizice sau unități militare. Persoanele care au beneficiat de aceste sate proveneau din corpul *yeniceri*-lor⁵, comandanți ai efectivelor de *kapukulu*⁶ staționate la Hotin.

Satele le-au fost concesionate încălcându-se principiul de proprietate feudală condiționată – *timâr*⁷ sau *zeamet*⁸, principiu respectat cu strictețe de administrația otomană de toate nivelurile. Inițial, aceste persoane stăpâneau satele nu în volumul dreptului *berât*-ului⁹ de *sipahi*¹⁰, dar se foloseau de împuterniciri mult mai largi. Ele au reușit să obțină de la vistieria statului documente oficiale care le garantau drepturi depline de stăpânire a satelor și colectarea impozitelor de la țărani. Punerea în posesiune se efectua nu prin acordarea *berat*-elor, dar prin *mulkname*¹¹.

Odată cu trecerea acestor sate în mâinile reprezentanților elitei militare otomane din *olat*-ul Hotin, nu doar administrația centrală, dar și cea locală erau cointeresate ca aceste sate să fie repopulate. Doar astfel proprietarii lor puteau obține veniturile scontate. Acest fapt i-a determinat pe otomani să acorde anumite înlesniri țăranilor care se întorceau în satele anterior părăsite. O pârghie de a-i atrage pe fugari a fost eliberarea pe timp de un an a noilor-veniți de toate impozitele. Măsurile preconizate au avut efect. Letopisețul Țării Moldovei atestă: „și omenii din țeră au trecut toți în olatul turcescu în ținutul Hotinului” [22]. Conform *defter*-ului publicat de S.A. Dimitrov, se stipula că *re'âyâ*-lii¹² care au părăsit *nahie*-aui¹³ Hotinului, unde și se vor afla, să fie găsiți și readuși pentru repopularea satelor părăsite. Totodată, factorii de decizie din localitate erau preîntâmpinați că ei trebuiau să evite orice fel de abuzuri față de acești *re'âyâ*-li [23]. Interes prezintă și o altă opțiune a administrației centrale otomane. Probabil, la moment ea era determinată de evenimentele ce au precedat formarea *olat*-ului Hotin. Pentru a nu aprinde spiritele în mediul țăranimii din satele acestei unități administrativ-teritoriale, se interzicea strict așezarea în respectiva *nahie* a populației de origine rusă sau poloneză. În caz dacă asemenea categorii vor sosi, era prescris ca ele să nu fie primite și întoarse înapoi de unde au venit. Probabil, această situație era condiționată de relațiile tensionate dintre cele trei puteri: Imperiul Otoman, regatul Poloniei și Rusia țaristă. Astfel, Poarta încerca să evite orice loialitate din partea populației creștine ce locuia în *olat*-ul Hotinului față de potențialii dușmani.

După ce a fost stabilit statutul pământurilor și al *re'âyâ*-liilor din *olat*-ul Hotinului, pentru a fi restabilite, satele de aici au fost încredințate unor *aga*-li¹⁴ ai detașamentelor locale de cavalerie și pedestre sau împuterniciților speciali, *mubașir*-ilor¹⁵, fapt confirmat de edictul emis în Cancelaria Centrală de la Constantinopol la data de 7 aprilie 1717 [24].

¹ *Kaza* – unitate administrativ-teritorială otomană condusă de un cadiu.

² *Fermân* – poruncă, ordin, edict sultanal.

³ *Olat* – unitate administrativ-teritorială în Imperiul Otoman.

⁴ *Defter* – caiet, catastif, registru.

⁵ *Yeniceri* – „oastea cea nouă”, ienicieri.

⁶ *Kapukulu* – oaste de poartă.

⁷ *Timâr* – posesiunea unor venituri, beneficiu militar.

⁸ *Zeamet* – feudă între 20.000 și 10.000 de *akce* venit anual.

⁹ *Berât* – diplomă imperială.

¹⁰ *Sipahi* – cavaler, ostaș permanent cu soldă.

¹¹ *Mulkname* – act de posesiune, carte de stăpânire.

¹² *Re'âyâ* – supuși, plătitori de impozite din Imperiul Otoman.

¹³ *Nahie* – plașă, comitat.

¹⁴ *Aga* – căpetenie militară, ofițer turc, în special comandant al ienicierilor.

¹⁵ *Mubașir* – delegat, aprod, comisar.

Formarea unei unități administrativ-teritoriale pe teritoriul Țării Moldovei l-a determinat pe domnul Țării Moldovei să i-a măsuri în vederea protejării hotarului. Deși administrația centrală a Porții interzicea orice tip de abuzuri ce puteau fi întreprinse de căpeteniile militare otomane din *olat*-ul Hotinului față de locuitorii Țării Moldovei, aceste interdicții practice nu se respectau. Din această cauză a fost creată căpitania Ciuhurului, iar căpitanii de Ștefănești, Dorohoi și Cernăuți au primit unele atribuții suplimentare, proprii căpitanilor de margine [25].

Înlesnirile și scutirea temporară de impozite, acordate de administrația otomană din *olat*-ul Hotinului, îi determinau nu doar pe fugarii să se reîntoarcă la vetrele lor, dar și pe locuitorii Țării Moldovei să se așeze aici cu traiul.

În scurt timp, acest proces capătă proporții destul de semnificative. Din această cauză, domnul Mihai Racoviță se adresează la Istanbul cu rugămintea să fie emisă *fermân* împărătesc pentru reglementarea situației complicate în care a ajuns țara. Sesizarea făcută a fost recepționată. Drept răspuns, Mustafa *pașa*¹⁶ de Hotin a primit ordin să restituie locuitorii Țării Moldovei domnului. *Sipahi*-ii, în a căror proprietate se aflau satele din *olat*-ul Hotinului, s-au opus vehement acestei decizii, deoarece ridicarea din aceste localități rurale a țăranilor moldoveni practic îi lăsa pe stăpâni fără brațe de muncă. Numărul celor ce trebuiau să fie întorși lui Mihai Vodă se estima la circa 4000 de oameni [26]. Deși *kapu-kethâda*¹⁷ Gamandi a depus efort substanțial pentru soluționarea disensiunii în favoarea domnului, *sipahi*-ii, prin *arz*-ul¹⁸ trimis *sultân*-ului¹⁹, au reușit nu doar să încline balanța în favoarea lor, dar și să pretindă chiar noi teritorii ce erau parte componentă a Țării Moldovei. Trimisul Porții, Mustafa *aga*, sosit împreună cu „hotincenii” la Cernăuți informa: „De la Sărafineț au început a se pogorî în gios și a hotări pământul și au luat ținutul tot a Cernăuțului, pînă la Prut, unde iaste tîrgul Cernăuților, că numai tîrgul rămăsese la partea Moldovei” [27].

Conform unor informații, teritoriul hotărnicit și alipit *olat*-ului Hotin constituia 45 de sate [28]. După ce Țara Moldovei pierde ținutul Hotinului, importanța ținutului Cernăuți, în special din punct de vedere economic, a crescut considerabil. Îndeosebi ne referim la iarmaroacele anuale care se țineau aici și la veniturile vamale. Mârza *pașa*, care îl înlocuise pe Mustafa *pașa*, în scurt timp a reușit să perceapă, cu ajutorul oamenilor săi și prin diverse mijloace, de la locuitorii ținutului Cernăuți circa 20 000 lei [29].

Pierderea unui nou teritoriu, care, drept consecință, ar fi generat substanțiale probleme de ordin financiar, pe care trebuia să le suporte vistieria țării, a trezit îngrijorarea lui Mihai Racoviță. Eforturile depuse de domnie și străduințele lui Manolache Chiurci²⁰ întru a păstra în granițele țării ținutul Cernăuți, dar și faptul că pentru soluționarea acestui litigiu au fost cheltuiți 10 000 de lei au determinat Poarta să retrocedeze pământurile ținutului Cernăuților Țării Moldovei [30]. Acest fapt este atestat de *fermân*-ul *sultân*-ului Ahmed al III-lea din 1718 decembrie 24 – 1719 ianuarie 2 (1131 *evâil-i safer*), adresată *vezir*-ului²¹ Mârza Mehmed *pașa*, *muhafiz*²² de Hotin, *kâdi*-ului²³ și recenzorului din *olat*-ul respectiv în vederea respectării limitelor de hotar, stabilite cu prilejul transformării acestui ținut în teritoriu trecut sub directă jurisdicție otomană [31]. În 1717, Cronica țării atestă faptul că din Țara Moldovei în *olat*-ul Hotin s-au refugiat circa 4000 de oameni. La rândul lor, sursele turcești susțin la 1718 că „în momentul de față, gizia celor două mii cinci sute douăzeci și cinci de raiale care locuiesc în ținutul pomenit este percepută de <cei din> Hotin” [32]. Această disproporție substanțială de ordin numeric ce s-a produs timp de un an în rândurile populației nemusulmane nu are o explicație univocă. Pe de o parte, cronicarii locali exagerau, probabil, exodul de populație de pe teritoriul Țării Moldovei care se refugia în *olat*-ul Hotinului; pe de altă parte, insistențele domnului și consolidarea siguranței interne a țării i-a determinat pe unii țăranii moldoveni să se întoarcă la vetrele lor.

Poziția militaro-strategică a cetății Hotin cerea o atenție sporită din partea administrației centrale. Veniturile obținute nemijlocit în *olat* de *sipahi* nu erau, probabil, suficiente pentru întreținerea întregii garnizoane.

¹⁶ *Pașa* – titlu pentru marele vizir, beilerbei, sangeacbei.

¹⁷ *Kepu-kethâda* – agent diplomatic sau reprezentantul lui.

¹⁸ *Arz* – raport, cerere, memoriu.

¹⁹ *Sultân* – conducător, suveran.

²⁰ E vorba despre Manolachi Ioan Ipsilanti, o persoană foarte influentă în acea perioadă la Istanbul (*a se vedea* Cronica Ghiculeștilor, p.229).

²¹ *Vezir* – rang purtat de marii demnitari otomani.

²² *Muhafiz* – comandant de cetate.

²³ *Kâdi* – judecător al legii canonice musulmane, guvernator al unei kazale în Imperiul Otoman.

Din această cauză, soldele ostașilor pedestrași și ale cavalerilor otomani ce staționau în *olat*-ul Hotinului parțial erau achitate de Țările Române. Țara Moldovei avea obligația de a onora o sumă de 40617,5 guruși, iar Țara Românească – de 41000 guruși [33]. Aceste sume erau scoase din *cizye*-aşa²⁴ țărilor pe un an tributar.

Cetatea Hotinului a fost folosită ca bază militară împotriva trupelor imperiale în războiul din 1715-1718 [34]. Dat fiind faptul că Țara Moldovei se află sub protecția Imperiului Otoman, una dintre sarcinile garnizoanei cetății era să asigure protecția hotarelor țării de invazia austriecilor. În anumite cazuri, în timpul războiului turco-austro-venețian cetatea Hotinului servea drept bază de operațiuni lansate împotriva principatului Transilvaniei. Astfel, la 1717: „Orînduit’au Imperăția cu aceste oști și pe Iliășu Colcegu-Bei, care era Salcol Agasi la cetatea Hotinului, cu cîta oaste avea sub ascultarea sa, și pe Generalui Esterhazi Ungurul, pe care amu disu mai susu că au fostu la Hotinu cu poruncă se scole și elu să vie la Moldova împreună cu Colcegu-Bei, și se între în țera Ungurească ca să se împreune acolo cu Regepu Pașa, cum amu disu mai susu și se îndemne pe Ungurii să se bată cu nerpietenii și se prede țera lor” [35].

Pacea de la Passarowitz (Pojarevac) din 21 iulie 1718 nu a produs schimbări esențiale în statutul juridic al *olat*-ului Hotin, deși anumite modificări de ordin financiar au intervenit. La început, căpeteniile militare otomane aflate la Hotin au primit proprietăți funciare prin acordarea de *mulkname*. O asemenea situație le lărgea cu mult dreptul de posesiune. Acest fapt a trezit nemulțumirea căpeteniilor militare otomane din alte cetăți de margine, ca Belgrad și Temeșvae [36]. Ultimele primeau soldă din haznaua statului și, desigur, îi invidiau pe cele de la Hotin căroră le-au fost acordate sate. Soldele se achitau neregulat, iar veniturile obținute prin impozitarea țăranimii de la sate erau stabile și reale. Pentru a tempera spiritele și a evita noi tulburări, conducerea centrală a hotărât anularea dreptului de proprietate al comandanților militari din *olat*-ul Hotinului. Din această cauză, la 1718-1719 a fost organizată o nouă cartografiere a satelor din această circumscripție [37].

Abuzurile împotriva locuitorilor Țării Moldovei săvârșite de către oștenii și administrația din Hotin continuau. Motiv din care boierii țării au decis să se adreseze la Poartă pentru a curma aceste samavolnicii. Probabil, acest fapt l-a determinat pe *sultân*-ul Ahmed al III-lea să emită un *fermân* imperial în vederea reglementării acestor disensiuni. Cronica stipulează: „În al patrulea an al domniei lui Mihai Vodă, împărăția a mutat pe Mîrza-pașa la Bender și în locul lui a trimis pe Abdi-pașa, care pusese bei de Misir.” [38]. Perioada cât a stat Abdi-pașa la Hotin se caracterizează printr-o relativă stabilitate, iar „țara a avut mult folos de pe urma lui” [39]. Apelând la bunăvoința acestuia, domnul Mihai Racoviță a încercat să-i scoată pe tătarii nogai care au încălcat vechiul hotar și au înființat cificuri pe teritoriul Țării Moldovei [40].

În anul 1721 Polonia trimite o nouă solie în frunte cu Krzysztof Sulima Popiel. Având drept scop asigurarea securității hotarelor sud-estice ale regatului, solul Poloniei cere demolarea cetății Hotin și dislocarea tătarilor din Bugeac [41]. Poarta Otomană s-a opus categoric, invocând netemeinicia propunerilor părții poloneze.

Muhafiz-ii de Hotin îndeplineau și funcția de intermediari între domnii Țării Moldovei și *han*-ii Crimeei. Astfel, la 1725 octombrie 29 – noiembrie 6 (1138 *evâhir-i safer*) *sultân*-ul Ahmed al III-lea poruncește *vezir*-ului Mustafa pașa, *muhafiz* de Hotin, să ia măsuri ca *balci-bași*-ii²⁵ să nu pretindă lui Mihai Racoviță mai multe dări decât cele ce se dădeau potrivit vechiului obicei *han*-ului și *kulgay*-ului²⁶ din Crimeia.

Interesele de ordin economic ale celor două subiecte, *olat*-ul Hotinului și Țara Moldovei, produceau anumite deplasări de populație dintr-o regiune în alta. Soluționarea unor asemenea situații necesita implicarea centrului. Acțiune de acest gen are loc în anul 1726 noiembrie 6-15 (1139 *evasit-i rebi-iil-evevel*), când *sultân*-ul Ahmed al III-lea emite *fermân*, prin care îi comunică *vezir*-ului Mustafa pașa, *vali*-ul²⁷ de Hotin, decizia privind reînființarea bâlciurilor în patru localități din Țara Moldovei, deoarece localitatea Otac, unde se țineau iarmaroacele în trecut, a fost inclusă în circumscripția Hotin. Tentativa domnului și a boierilor de a înființa iarmaroace la „locurile zise Movilău și Zeletin (Seletin) și Sarafinești (Sarafinca) și Selidin (?)” [42], întâmpina o rezistență deosebită din partea otomanilor din *olat*-ul Hotin.

Domnul Grigore al II-lea Ghica cere ajutorul Porții, pentru că închiderea acestor iarmaroace cauzează multiple dezavantaje locuitorilor țării, iar negustorii locali rămân în mari pierderi. El atenționează: „Mai mult decât atît, aceea care, siliți de nevoie, merg la iarmaroacele înființate pe alte meleaguri, nu se vor mai întoarce la

²⁴ *Cizye* – capitație impusă supușilor nemusulmani în Islam.

²⁵ *Balci-bași* – trimiși ai hanilor tătari la domnii Țării Moldovei și Țării Românești.

²⁶ *Kalgay* – prim locțiitor, asociat al hanului Crimeei.

²⁷ *Vali* – guvernator, conducătorul unei provincii.

locurile lor și, ei stabilindu-se pe alte meleaguri, aceasta va duce la risipirea lor și la tulburarea rînduiei țării” [43]. Refluxul populației din principatul Moldovei afecta nu doar interesele țării, dar și ale Imperiului Otoman. Solvabilitatea Țării Moldovei depindea de potențialul economic, iar acesta – de numărul supușilor.

Răscoala tătarilor din Bugeac (noiembrie 1727 – februarie 1728) [44] a implicat efectivele armate otomane staționate la Hotin și cele conduse de Grigore al II-lea Ghica în soluționarea acestui conflict. Excluderea oricărui pericol l-a determinat pe domn să-și trimită familia la Hotin, fapt atestat de corespondența dusă între doamnele lui Grigore al II-lea Ghica și Arisant Notara, patriarhul Constantinopolului. Moment semnificativ, deoarece de acum înainte mai mulți domni ai Țării Moldovei vor folosi cetatea Hotinului, care se afla în stăpânire otomană, ca loc de refugiu²⁸.

Totodată, așezarea strategică a *olat*-ului Hotin permitea aplanarea oricărui conflict armat produs pe teritoriul Țării Moldovei sau în apropierea granițelor sale. Răscoala neamului tătarilor, care a pricinuit numeroase necazuri supușilor țării, i-au determinat pe aceștia să fugă în „ținuturile Hotinului, așezându-se și sta-tornicindu-se acolo” [45]. După ce răscoala tătarilor a fost înăbușită, unii țărani moldoveni s-au întors în țară, dar cei mai mulți au rămas în *olat*-ul Hotin. Ffolosindu-se de moment, Mustafa *pașa* i-a înscris pe supușii Țării Moldovei în registrul *olat*-ului respectiv. Pentru a readuce populația la vechile locuri de trai, Grigore al II-lea Ghica intervine pe lângă *sultân*. Drept răspuns, Ahmed al III-lea în 1729 martie 22-30 (*1141 evâhir-i șa'ban*) emite *fermân* prin care îi cere *vezir*-ului Mustafa *pașa*, *muhafiz* de Hotin, să nu înscrie în registru supușii Țării Moldovei refugiați în timpul revoltei tătarimii în *olat* [46].

Stimulând migrarea populației din teritoriile Țării Moldovei, otomanii din *olat*-ul Hotin, pe baza impozitării unui număr cât mai mare de *re'âyâ*-li așezați în satele ce le aparțineau, obțineau o creștere considerabilă a veniturilor. Totodată, ei foloseau și alte pârghii de ordin economic pentru a obține anumite beneficii, care aduceau substanțiale prejudicii Țării Moldovei. Este cazul când locuitorii din *olat*-ul Hotin treceau hotarul și înființau noi așezări și mori pe teritoriul țării. Conform vechiului obicei, pentru pământurile folosite și veniturile obținute în rezultatul măcinării făinii la morile nou-construite ei trebuiau să plătească anumite dări starostelui din Cernăuți sau să distrugă așezările [47]. Astfel, observăm că nu doar factorii politici, dar și cei economici generau anumite procese de ordin demografic.

Decesul regelui Poloniei August al II-lea la 1 februarie 1733 și urcarea la tron a fiului său August al III-lea din nou au pus sub semnul întrebării durabilitatea relațiilor polono-otomane. Noul rege al Republicii nobiliare a fost considerat de către Imperiul Otoman ca exponent al tendințelor țariste și habsburgice, fapt ce a determinat Poarta să refuze de a-l recunoaște [48]. În schimb, Istanbulul i-a sprijinit pe confederați în frunte cu Stanislaw Leszczybski, pretendent la coroana Poloniei.

Înfrângerile suferite de confederați și pierderea Căminitei în favoarea oștirilor regelui August al III-lea îi obligă pe aceștia să solicite Porții Otomane permisiunea ca detașamentele confederate să se retragă pe teritoriul Principatelor Române [49]. După mai multe demersuri, confederații au primit acordul Imperiului Otoman să se refugieze în *olat*-ul Hotin. În iulie 1735, *sultân*-ul Mahmud I cere domnului Țării Românești, Grigore al II-lea Ghica, să trimită la Hotin un om de încredere, cu misiunea ca acesta să aducă în Țara Românească o jumătate de oșteni polonezi refugiați în acest *olat* [50]. Altă sarcină pusă în seama domniei era aprovizionarea și protejarea confederaților ce urmau să fie stabiliți în Țara Românească.

Intensificarea contradicțiilor ruso-ortomane în 1735 a condus la declanșarea războiului mai întâi cu Rusia țaristă, iar mai apoi cu Imperiul Austriac. Noua conjunctură politică impunea anumite măsuri de precauție. În acest context se înscrie, probabil, decizia Porții Otomane de a-l readuce pe tronul Țării Moldovei pe Grigore al II-lea Ghica [51].

După ce armata țaristă, sub comanda feldmareșalului Munnich, ocupă Azovul și cucerește în 1736 Crimeea, la mijlocul lunii iulie 1739 se îndreaptă spre Nistru. Trupele imperiale rusești, trecând „pre la Nejboj și pre Căminitea, cu 120 000 oaste mochicească, cu donț, cu calmîș, cu cătane” [52], forțează Nistrul și pe data de 17 august, mai jos de localitatea Grozniți, se dă lupta hotărîtoare între armata țaristă și trupele otomano-tătare. Otomanii n-au putut rezista focului armelor „moscalilor”. O parte din armată s-a retras de pe câmpul de luptă, iar altă parte și-a găsit refugiu în cetatea Hotinului.

Panica și deruta ce a cuprins oastea otomană a determinat comandamentul cetății Hotinului ca, la o simplă somațiune, să capituleze. „În 19 zile a lui august, și i-au ieșit Colceag înainte și i-au închinat Cetatea Hotinului” [53].

²⁸ Cetatea Hotinului ca adăpost sigur a fost folosită de către domnii Țării Moldovei și în perioada anterioară, dar atunci se afla în jurisdicția lor.

În prizonieratul rusesc au nimerit mulți comandanți ai armatei otomane și căpetenii tătare, inclusiv comandantul Hotinului Colceag *pașa*.

După ce ocupă Hotinul, armata țaristă, neîntâlnind practic nici o rezistență, coboară pe Prut în jos și peste câteva zile, la data de 3 septembrie 1739, intră în Iași, capitala Țării Moldovei. Aici, la 5 septembrie încheie cu „deputații stărilor” o „convenție”, prin care Țara Moldovei era declarată independentă sub ocrotirea Imperiului țarist [54].

După aceasta, feldmareșalul Munnich se întoarce la Hotin și, reieșind din anumite considerente, intenționează să dărâme cetatea Hotinului. Tentativă s-a soldat cu eșec. Remarcăm atitudinea plină de cruzime la care a fost supusă populația *olat*-ul Hotin și, parțial, cea a ținutului Cernăuți din partea rușilor. Cronicarul Ion Neculce atenționează că aceștia erau mai răi decât tătarii.

La data de 18 septembrie 1739 a fost semnat tratatul de pace de la Belgrad, care încheie războiul ruso-austro-turc. Conform acestui tratat, teritoriul Țării Moldovei revine sub suzeranitatea Imperiului Otoman.

După retragerea armatei ruse, domnul Grigore al II-lea Ghica a primit ordin de la împărăție să-l trimită pe Ahmed *pașa*, care se afla lângă el, cu o parte din oastea lui să ia în primire cetatea Hotinului, conform tratatelor încheiate [55]. La scurt timp, în cetatea Hotin a fost restabilită administrația otomană. O altă soartă a avut ținutul Hotinului, care, prin *fermân*-ul imperial din 1740 aprilie 28 – mai 7 (*1153 evâil-i safer*), adresat *muhafiz*-ului Sarâ Ahmed *pașa*, este restituit domnului Țării Moldovei, în schimbul majorării *cizye*-i țării cu 5 000 de guruști [56]. Leafa oștenilor din respectiva cetate trebuia să fie suportată de Grigore al II-lea Ghica. După ce ținutul Hotinului trece sub jurisdicția domnului Țării Moldovei, acesta modifică, printre altele, statutul coștilor care locuiau în ținutul respectiv. Ca răspuns la intervenția domnului, *sultân*-ul Mahmud I emite ordin ca „coștii din ținutul menționat să nu mai fie persecutați și necăjiți de către gizierarii coștilor” [57]. Dar, asemenea măsură crea un gol în venitul provenit din renta *bazar-bași*-ului²⁹ de la Palatul vechi. Pentru suplinirea acestei lacune financiare, suma de „săptezeci de mii șase sute douăzeci akce, fiind adăugate și alipite la banii pentru gizia Moldovei” [58].

Domnul Grigore al II-lea Ghica depune efort substanțial pentru reintegrarea ținutului Hotin în cadrul teritoriilor Țării Moldovei. Efortul domnului a servit drept exemplu pentru boieri, care de asemenea s-au grăbit să-și recupereze vechile moșii pe care le aveau în ținut. Ioan vodă Calimachi, într-o scrisoare trimisă fratelui său Dumitrașcu, îl înștiința despre faptul că ținutul Hotinului a fost restituit domnului Țării Moldovei și intervine cu rugămintea să se intereseze de moșiile ce le aparțineau în trecut aflate în ținutul respectiv și dacă este vreo posibilitate de a le recupera [59]. Deci, gândul de a se reîntoarce la baștină era propriu nu doar țărănimii, dar și boierilor moldoveni. Silința domnului în comun cu cea a locuitorilor Țării Moldovei avea drept scop o reîntregire cât mai rapidă a ținutului cu restul țării.

Reintegrarea teritorială a ținutului Hotin cu Țara Moldovei nu a fost de durată. Acest proces a fost întrerupt de tătarii lipcani, numărul cărora a crescut considerabil după ce cetatea a fost luată de la ruși. Unii, nemulțumiți de avantajele ce le-au fost acordate, se adresează *vezir*-ului Aivaz Mehmed *pașa*, făgăduind achitarea tuturor cheltuielilor care sunt necesare pentru obținerea ținutului respectiv. Datorită faptului că Aivaz Mehmed *pașa* se afla în relații bune cu Grigore al II-lea Ghica, tentativa lipcanilor a suferit eșec. Dar, în scurt timp la Poarta Otomană intervin anumite schimbări de ordin administrativ și mare *vezir* devine Ahmed *pașa*.

Folosindu-se de noua conjunctură, tătarii lipcani „s-au înfățișat îndată la divan și au înaintat o anaforă, cerând ca ținutul Hotinului să le fie dat lor, iar ei să dea o sută de pungi pentru hrana și chivernisirea a o mie opt sute de oameni, care să păzească cetatea Hotinului” [60]. Inițial, Ahmed *pașa* îi propune domnului Țării Moldovei ca, în schimbul păstrării ținutului, el să-și asume toate angajamentele tătarilor lipcani. Reflectând asupra propunerii respective, Grigore al II-lea Ghica hotărâ „că ar fi foarte vătămător pentru țară ca să dea un ținut, pe care l-a luat în primire pustiu, și, cu toate că folosind milă și îngăduință a adus pe toți locuitorii fugari și l-a populat bine, totuși, neputând avea în nici un chip nădejde că va aduna de aici atâția bani, a răspuns hotărât că nu poate să primească ținutul cu un tribut mai mare” [61].

În consecință, litigiul respectiv a fost pus în seama lui Ali *efendi*³⁰. Cercetările efectuate la fața locului, diversitatea opțiunilor în rezolvarea acestui litigiu au determinat în final Istanbulul să opteze în favoarea

²⁹ *Basar-bași* – dregător otoman, însărcinat cu aprovizionarea Palatului vechi.

³⁰ *Efendi* – om cult, învățat: titlu de politețe pus, după nume propriu, dregătorilor otomani.

transformării ținutului Hotin din nou în unitate administrativ-teritorială supusă direct jurisdicției Porții Otomane. Ținutul Hotin a fost retrocedat și s-a aflat în componența Țării Moldovei circa un an de zile. Raportul dogelui Veneției, Nicolo Erizzo, din 28 mai 1741 [62] consemnează despre prefacerea din nou a ținutului Hotin în *pașalik*³¹.

Din cele expuse putem conchide că, deși *olat*-ul Hotin a fost scos în afara hotarelor firești ale Țării Moldovei în care a evoluat timp de veacuri și trecut sub directă administrare de către Poarta Otomană, el și-a păstrat strânse legături de ordin politic, economic cu Țara Moldovei și anumite procese demografice.

Referințe:

1. Димитров С.А. Турецкие документы о состоянии Хотинской округи (нахия) в первой половине XVIII в. // Восточные источники по истории народов Юго-Восточной и Центральной Европы. Том II. - Москва, 1969.
2. Hurmuzaki E. Documente privitoare la istoria românilor culese de .... Vol.IX. - București: Editura Academiei, 1895; Vol.IX, p.I. - București: Editura Academiei, 1897; Vol.XIV, p.I. - București: Editura Academiei, 1915; Vol.XIV, p.II. - București:Editura Academiei, 1917; Iorga N. Studii și documente cu privire la Istoria Românilor. Vol.XXI. - București: Editura Ministerului de Instrucție Publică, 1911; Veliman V. Relațiile româno-otomane (1711-1812). Documente turcești. - București, 1984.
3. Guboglu M. Catalogul documentelor turcești. Vol.II. - București: Editura Academiei, 1965.
4. Amiraș A. Cronica anonimă a Țerei Moldovei, care se începe de la Domnia lui Istrati Dabija v.v. și se sfârșește cu Domnia lui Grigore Ghica Vodă celu betrânu // Mihail Kogălniceanu. Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei. Ediția a doua, Tomu III. - București, 1874; Cronica anonimă a Moldovei. 1661-1729 (Pseudo-Amiras). Studiu de ediție critică de Dan Simonescu. - București: Editura Academiei, 1975; Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754. Ediție specială de Nistor Camariano și Arianda Camariano. - București: Editura Academiei, 1965; Mehmet M.A. Cronici turcești privind Țările Române. Extrase. Sfârșitul sec. XVI – începutul sec.XIX. Vol.III. - București: Editura Academiei; Muste N. Letopisețul Țării Moldovei. De la domnia lui Istrati Dabija v.v. până la a treia domnie a lui Mihai Racoviță v.v. // Mihail Cogălniceanu. Cronicele României sau Letopisețele Moldovei și Valahiei. Ediția a doua, Tomu III. - București, 1874; Neculce I. Letopisețul Țării Moldovei; - București: Albatros, 1959.
5. Călătorii străini despre Țările Române / Îngrijit de Maria Holban, M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu. Vol IX. - București: Editura Academiei Române, 1997.
6. Nistor I. Drepturile noastre asupra Hotinului. - Chișinău: Tipografia „Cartea Românească”, 1918.
7. Potlog Al. Monografia agricolă a județului Hotin. - Câmpina: Tipografia și legătoria de cărți „M.S. Gheorghiu”, 1930.
8. Popescu M. Veniturile raialei Hotinului în timpul stăpânirii turcești, - București: Gobl, 1930.
9. Boga L.I. Paza marginii. - Chișinău, 1932.
10. Lungu V. Despre olatul Hotinului // Cercetări istorice. An V-VII. (1929-1931).
11. Ciobanu V. Relațiile politice româno-polone între 1699 și 1848. - București: Editura Academiei, 1980.
12. Chirtoagă I. Sozdanie hotinscoi rai – ocerednogo forposta expansionistscoj politiki osmanskoj imperii v Vostocinoi Evrope // Izvestia A.N, M.S.S.R. nr.2. 1988; Naselenie hotinschih zemeli' v XVIII-naceale XIX v.v. // Problemî demografii S.S.S.R. i zapadnoi Evropî (period feudalizma i kapitalizma). - Chișinău, 1991; Hotinul // Destin românesc. An II, nr.5, 1/1995; Târguri și cetăți din sud-estul Moldovei (secolul al XIV-lea – începutul secolului al XIX-lea), - Chișinău: Prut Internațional, 2004.
13. Husar Al. Dincolo de ruine: cetăți medievale. - Iași: Institutul European, 2003.
14. Gumenâi I. Istoria ținutului Hotin. De la origini până la 1806. - Chișinău: Civitas, 2002.
15. Hurmuzaki E. Documente .... Vol. XIV, p.I.
16. Ciobanu V. Relațiile politice ..., p.49.
17. Ibidem, p.51.
18. Cronica Ghiculeștilor ... , p.189.
19. Димитров С. А. Турецкие ..., с.149.
20. Ibidem.
21. Ibidem.
22. Muste N. Letopisețul ... , p.53.
23. Димитров С. А. Турецкие ..., p.149.
24. Gumenâi I. Istoria ..., p.180.
25. Boga L. I. Paza ... , p.7.
26. Cronica anonimă ..., p.93.

³¹ *Pașalik* – teritoriu guvernat de un pașă.

27. Ibidem, p.94.
28. Gumenâi I. Istoria ..., p.181.
29. Cronica anonimă ... , p.94.
30. Cronica Ghiculeștilor, p.229.
31. Veliman V. Relațiile româno-otomane ..., p.125.
32. Ibidem, p.127.
33. Mehmet M.A. Cronici ..., p.242.
34. Gumenâi I. Istoria ..., p.182.
35. Amiraș A. Cronica ... , p.134.
36. Димитров С. Ат. Турецкие ..., p.143.
37. Ibidem.
38. Cronica Ghiculeștilor..., p.229.
39. Ibidem., p.231.
40. Veliman V. Relațiile româno-otomane ..., p.140.
41. Ciobanu V. Relațiile politice ..., p.58.
42. Veliman V. Relațiile româno-otomane ..., p.176.
43. Ibidem, p.177.
44. Hurmuzak E. Documente ... Vol. XIV, p.II, p.932.
45. Veliman V. Relațiile româno-otomane ..., p.183.
46. Ibidem.
47. Guboglu M. Catalogul ..., p.236.
48. Ciobanu V. Relațiile politice ..., p.61.
49. Ibidem, p.62.
50. Veliman V. Relațiile româno-otomane ..., p.213.
51. Hurmuzaki E. Documente ... Vol. IX, p.I.
52. Neculce I. Letopisețul ..., p.237.
53. Ibidem.
54. Husar A. Gonța Gh. Dimitriu-Chicu S. Cetăți pe Nistru. - Chișinău: Concernul „Presa”, 1998, p.56.
55. Cronica Ghiculeștilor..., p.483.
56. Veliman V. Relațiile româno-otomane ..., p.241.
57. Ibidem, p.246.
58. Ibidem, p.247.
59. Iorga N. Studii ..., p.240.
60. Cronica Ghiculeștilor..., p.501.
61. Ibidem, p.503.
62. Hurmuzaki E. Documente ... Vol. IX, p.682.

Prezentat la 11.07.2011